

Kalmar Industries Oy Ab

**Härmälän tehtaan
rakennuskannan arviointi**



Ote ilmailuvarikon itäjuoksisivusta

13.6.2005
23.5.2005

ARKKITEHTITOIMISTO HANNA LYYTINEN KY

Sisällysluettelo

0	Esipuhe	5
1	Lentokonetehtaan rakennusperinnön paikallinen merkitys	7
2	Funktionalismi ja puolustusvoimien rakennushankkeet	9
3	Lentokonetehtaan suunnittelu	11
4	Alueen rakennusperinnön merkitys	13
	Rakennuskohtaiset arvioinnit	14
4.1	Huvilavaiheen rakennusperintö	14
4.2	1930-luvun sotilasarkkitehtuurin rakennusperintö	15
4.2.1	Puolustusministeriön alueen rakennukset	15
	Vanha hissitehdas	16
	Atk-talo	17
4.2.2	Lentokonetehtaan rakennukset	18
	Tehdasrakennus, kantatehdas	18
	Kokoonpanohalli, nk. pihahalli	19
	Ilmailuvarikko, nykyinen varaosa- ja huoltokeskus	20
	Ilmatunnelirakennus, koelaitos	22
	Hallintorakennus	24
	Johtajien asuinrakennus	25
	Ruokala, toimistorakennus	27
	LÄHTEET	29

0 Esipuhe

Tämä Kalmar Industries Oy Ab:n Härmälän tehtaan rakennuskannan arviointi selvittää rakennusten kulttuurihistoriallista ja kaupunkikuvallista merkitystä ja täydentää Arkkitehtikonttori Petri Pussinen Oy:n laatimaa Kalmar Industries Oy Ab:n rakennuskannan inventointia. Selvitys ei esitä alueen teollista historiaa eikä rakentumisen vaiheita, jotka esitetään edellä mainitussa inventoinnissa. Raportteja tuleekin lukea rinnakkain.

Selvitys on tehty Arkkitehtikonttori Petri Pussinen Oy:n toimeksiannosta. Selvitys perustuu pääosin kirjallisiin lähteisiin ja puolustusministeriön rakennuslaitoksen piirustusarkiston aineistoon. Kuvat ovat tekijän, ellei lähdeä mainita erikseen.

Koska pääosa tehtaan rakennuskannasta on alun perin toteutettu puolustusministeriön toimesta Valtion Lentokonetehtaan ja ilmailuvarikon käyttöön, on työssä selvitetty erityisesti rakennusten merkitystä osana Suomen puolustusvoimien 1930-luvun

rakennustuotantoa. Kohteen teollisuushistoriallinen merkitys sotaa edeltäneen ja sodanaikaisen puolustusvoimien lentokonevalmistuksen ja sotakorvausteollisuuden osalta on suuri. 1930-luvun Suomen sotilasarkkitehtuurista Immolan lentoaseman alue ja osa Kuopion ammuslataamon rakennuksista on suojeltu.⁶⁾ Härmälässä tehtaan tuotantoalue on muuttunut jatkuvasti, ja muutoskehitys jatkuu edelleen. Muutosprosessit ovat verottaneet rakennuskannan arkkitehtonista ja kulttuurihistoriallista arvoa. Rakennusajankohdaltaan samanaikaisiin Immolan ilmavoimien rakennuksiin verrattuna Härmälä ei muodosta sotilasarkkitehtuuriltaan ehjää ympäristöä. Tästä huolimatta alueelta löytyy muutamia alkupe räisessä muodossa säilyneitä kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia.

Tampereella 23.5.2005 (13.6.2005)

Hanna Lyytinen

1 Lentokonetehtaan rakennusperinnön paikallinen merkitys

Kalmar Industries Oy:n Härmälän tehdas on osa Pyhäjärven teollista rantamaisemaa ja savupiippujen Tampereetta. Lentokonetehdas merkitsi Tampereelle 1930-luvulla uusien työpaikkojen lisäksi lentokentän rakentamista. Tehdasta varten rakennettu Härmälän lentokenttä on sittemmin Pirkkalan lentokentän valmistumisen jälkeen täytetty pientalotonteilla ja paikoitusalueella.

Teollisuuslaitoksen alkuperä Puolustusvoimien ilmailuvarikkona ja Valtion lentokonetehtaana näkyy edelleen alueella. Valkoiset, funktionalistisen tyyli-suuntauksen mukaan rakennetut rakennukset ovat tyypillisiä Suomen 1930-luvun sotilasarkkitehtuurin edustajia. Punatiilitehtaiden Tampereella funktionalistiset rakennukset ovat jokseenkin harvinaisia. Bertel Strömmer suunnitteli linja-autoaseman lisäksi funkistyyllisiä liiketaloja. Märta Blomstedtin

ja Matti Lampénin Ruuskasen pukutehdas kuuluu myöhäisestä valmistumisajankohdastaan (1942) huolimatta henkisesti funktionalismin kauteen. Rautatieasema vuodelta 1936 on Otto Flodin ja Eero Seppälän käsialaa.¹⁾ Lentokonetehtaan synnyttämä Haikan funkispientaloalue Pirkkalassa kuuluu osana tehtaan säilyneeseen rakennusperinteeseen. Asuntopulan ratkaisemiseksi osa tehtaan työntekijöistä osti parin kilometrin etäisyydeltä tehtaasta Haikan pellolta alueen ja rakensi sinne pientaloja modernin funktionalismin ihanteiden mukaisia tyyppi-piirustuksia noudattaen. Suuri osa alun perin yhteisestä rakennusryhmästä on menettänyt alkuperäisen rakennustyylinsä. Joukossa löytyy vielä muutama tasakattoinen ja valkoiseksi rapattu rakentamisaikaansa edustava harvinainen funkisnoppatalo.

2 Funktionalismi ja puolustusvoimien rakennushankkeet



Ilmailuvarikon tarkastamo. Lähde: Mäkinen 1991

Nuoren itsenäisen Suomen puolustushallinnon rakennusosastolla omaksuttiin 1930-luvun sotilasarkkitehtuuriin moderni funktionalistinen tyyli-suuntaus. Uusi tyyli sopi hyvin virallisen Suomen arkkitehtuuriin, jonka tuli viestiä nykyaikaisuutta ja edistystä.⁵⁾ Funktionalismi nähtiin myös kehitysuskon vertauskuvana. Rakennustekniikka perustui teräsbetoniin. Pilari-palkki rakennejärjestelmä mahdollisti kantavan rakenteen vaatimuksista vapaan julkisivun nauhaikkunoineen ja suurine ikkunapintoineen.¹⁾

Funktionalismi vastasi melko hyvin Puolustusvoimien arkkitehtuurilleen asettamiin vaatimuksiin. Sairaalat ja kasarmit kehitettiin 1930-luvulla vastaamaan silloisen lääketieteen hygieniavaatimuksia. Kaikkea rakentamista säätelivät taloudellisuus: turhat koristeet jätettiin pois, pyrittiin standardisoituihin mittoihin ja käytettiin tyyppiirustuksia. Funktionalismista omaksuttiin suunnittelumetodi ja muotokieli, ei sen ideologista ja sosiaalista ohjelmaa, joka oli vieras oikeistolaista, isänmaallista aikaa elävän Suomen

puolustuslaitokselle. Nykyaikaisuutta ja edistyksellisyyttä haluttiin korostaa arkkitehtuurin keinoin varsinkin ilmavoimien alueilla, joille sijoitettiin uusinta tekniikkaa. Valkoinen funktionalismi poikkesi vieraan vallan aikaisen sotilasarkkitehtuurin punatiilikasarmeista.⁵⁾

3 Lentokonetehtaan suunnittelu

Puolustusministeriön teknillisen osaston rakennustoimiston arkkitehtitoimisto (PLM, tekn. rakennustoimisto) oli 1930-luvulla yksi suurimmista suunnittelutoimistoista maassamme. Valtion suunnittelutoimistoista puolustusministeriön arkkitehtitoimisto oli toiseksi suurin heti rakennushallituksen jälkeen. Vuosina 1935-1938 toimistossa työskenteli vuosittain 14 arkkitehtia. Puolustusministeriön rakennustoimisto oli suunnittelukollektiivi, joten on yleensä vaikea identifioida yksittäistä rakennusta tietyn arkkitehdin persoonallisen innovaation tuotteeksi. Arkkitehdit vaikuttivat toinen toisensa töihin ja saivat vaikutteita toisiltaan.⁷⁾

Suunnitteluansioistaan tunnetuimpia PLM:n arkkitehteistä olivat Aulis Blomstedt, Ragnar Ypyä, Otto Flodin, joka on suunnitellut kilpailuvoittonsa perusteella myös Tampereen rautatieaseman, Elsi Borg ja Martha Martikainen, sittemmin Ypyä.^{6,7)} Tampereen lentokonetehtaan alueen rakennusten suunnitteluun on piirustusten suunnittelijanimikirjainten perusteella osallistuneet mm. arkkitehdit Torsten Elovaara (puolustusministeriön yliarkkitehti), Herbert Holmberg, Kalle Lehtovuori, Märtha Lilius (myöhemmin Märtha Lilius-Tallroth), Olavi Sortta, Väinö Vähäkallio

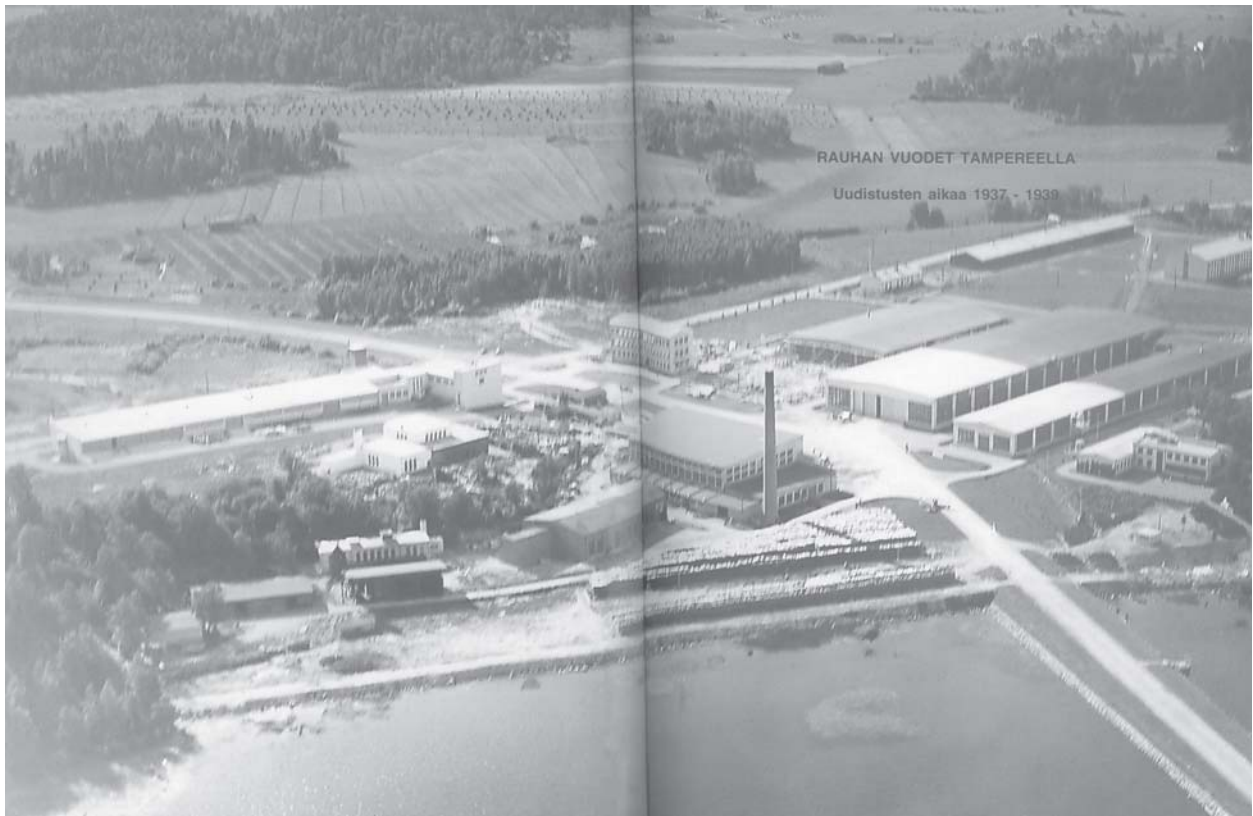
ja Ragnar Ypyä. Viimeiset kaksi ovat allekirjoittaneet Tampereen autovarikon piirustukset 1941-1942. Varikko ei ole säilynyt.

Rakennusinsinööri, professori Toivo. R. Vähäkallio nimettiin vuonna 1934 puolustusministeriöön johtamaan Valtion lentokone- ja tykkitehtaan suunnittelua ja rakentamista. Hänen alaisikseen tulivat Märtha Lilius-Tallroth vuonna 1935 ja Airi Seikkala-Viertokangas vuonna 1937. Lilius-Tallroth osallistui vuonna 1936 lentokonetehtaan hallintorakennuksen, vahtikopin, moottori- ja koekäyttörakennuksen ja vuonna 1937 ruokalan suunnitteluun. Irma Paasikallio (s. Sundberg) osallistui tehdashallin suunnitteluun.⁷⁾

Inventoinnissa aiemmin mainittu arkkitehti Mirjam Vainio ei ole tilastojen mukaan työskennellyt puolustusministeriössä arkkitehdiksi valmistumisensa jälkeen vuonna 1935. Tilastoissa saattaa olla virhe tai hän on mahdollisesti osallistunut Härmälän tehtaan suunnitteluun opiskeluaikana ja myöhemmin työskennellessään Tampereella arkkitehtitoimisto Bertel Strömmerillä ja arkkitehtitoimisto Harry W. Schreckillä.⁸⁾

Kuva viereisellä sivulla: Sota-aikainen ilmakehä pohjoisen suunnasta Lentokonetehtaan alueesta. Lähde: Juhola

4 Alueen rakennusperinnön merkitys



Puolustusministeriön, Valtion lentokonehtaan ja ilmailuvarikon 1930-luvulla valmistuneet rakennukset Härmälässä ovat osa itsenäisen Suomen ilmavoimien sotilasrakentamisen rakennusperintöä. Tästä syystä alue on edelleen yksi Suomen kansallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä. Jatkuvien teollisten muutosten jälkeen rakennuskanta ei kuitenkaan enää muodosta ehjää sotilasarkkitehtuurin tai lentokonehteen kulttuurimaisemaa. Etenkin alueen länsipuolella teollisuuden tar-

peisiin toteutetut muutokset ovat suuria. Johtuen todennäköisesti alueen topografiasta itäpuolella on säilynyt edustava joukko lentokonehtaan ja ilmavoimien aikaisia rakennuksia. Suuri osa rakennuksista on rappeutunut käytön ja kunnossapidon puuttuessa. Jotkin rakennelmista on osittain raunioina.

Alueen itäosaa leimaa korkea luonnontilainen kallio, jonka ympärille lentokonehtaan aikaiset funkisrakennukset kiertyvät. Rakennusten alta kal-

liota on louhittu todennäköisesti strategisista syistä. Ilmavoimien rakennukset on maastoutettu ilmahyökkäyksen varalta kallion suojiin. Keskuskallion hallitessa näkymää rakennukset eivät hahmotu ympäristössään kaupunkikuvallisena kokonaisuutena. Alueen länsipuolen teollisuusrakennukset, mm. kantatehdas eli entinen lentokonetehdas sijaitsevat huomattavasti luonnonmukaista maanpintaa alempana, mikä näkyy selvästi entisen ruokalan kohdalla.

Vaikka puolustushallinnon aikanaan rakennuttama historiallinen kokonaisuus jää paikalla hajanaiseksi, alueelta löytyy rakennustaiteellisesti ja historiallisesti merkittäviä yksittäisrakennuksia ja rakennuspareja. Tällaisia ovat mm. huvilavaiheen rantarakennukset, lentokonetehtaan johtajan asunto ja rantapuisto, väljästi ryhmään kuuluu myös alkuperäisen ulkomuotonsa säilyttänyt entinen ruokala, nykyinen konttorirakennus 32, joka sijaitsee tehtaiden yläpuolella luonnollisella maantasolla. Alueen rakennustaiteellisesti merkittävimmäksi rakennukseksi voidaan nimetä ilmailuvarikko, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäisen funkismuotonsa. Sen lähistöllä kallion korkeimmalla paikalla oleva komea ilmatunnelirakennus, koelaitos (rakennus 5), edustaa jyrkästi paikan teollisuushistoriaa. Vaikka tehtaan hallintorakennus laajennettiin heti 1940-luvulla nykyiseen hevosenkengän muotoonsa, sillä on edelleen huomattava kaupunkikuvallinen ja arkkitehtoninen arvo. Päätehtaan rakennustaiteellinen erityisarvo on menetetty muutostöiden yhteydessä. Sen sijaan rakennuksen historiallinen merkitys on suuri.

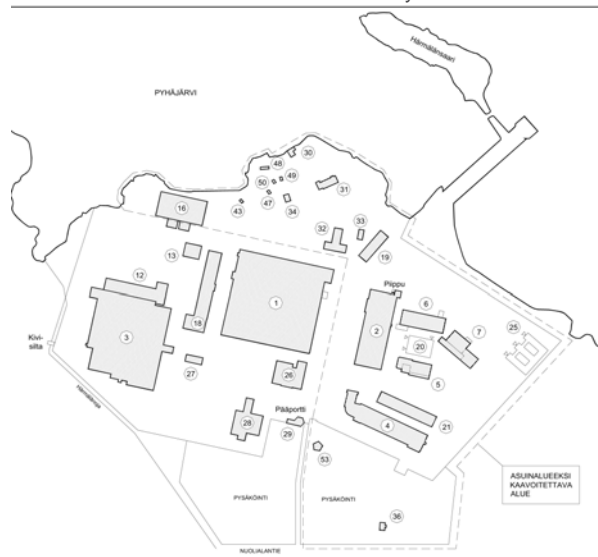
Rakennuskohtaiset arvioinnit

Seuraavassa esitetään rakennuskohtaiset arvioinnit niiden rakennusten osalta, joilla on rakennustaiteellista tai kulttuurihistoriallista erityisarvoa. Arvioinnin yhteydessä esitetään osa puolustusministeriön rakennuslaitoksen piirustusarkistosta löytyneistä alkuperäispiirustuksista. Rakennusten muutossuunnitteluvaiheessa suunnittelijan on syytä tutkia aineisto uudestaan. Tätä työtä varten ei selvitetty luokittelematonta kansiomateriaalia, josta löytynee rakenne- ja LVIS-erityissuunnitelmia ja urakka-asiakirjoja. Rakennusnumerointi vastaa Arkkitehtikonttori Petri Pussisen laatiman rakennuskannan inventoinnin numerointia.

4.1 Huvilavaiheen rakennusperintö

Tehtaan edustussaunaksi muutettu Fontellin huvilan rantasauna (30) ja ulkorakennus, nykyinen autotalli (34), yhdessä tehtaan johtajille valmistuneen asuinrakennuksen (31) kanssa ovat osa Pyhäjärven etelärannan huvila-asutuksen rakennusperintöä, mihin myös Hatanpään kartanon niemen arvoraakennukset kuuluvat.

Selvitysalueen rakennukset numeroineen.
Lähde: Arkkitehtikonttori Petri Pussinen Oy



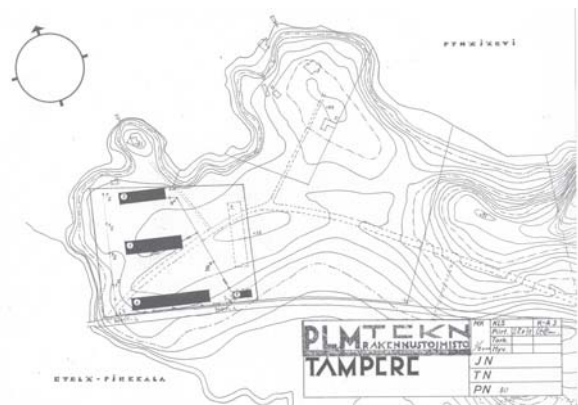


Puolustusministeriön alueen ja Valtion Lentokonehtaan tehdasrakennukset, kuvausaika todennäköisesti 1957 (lähteessä vuosiluku 1937 on virheellinen, ⁹⁾). Lähde: Björklund

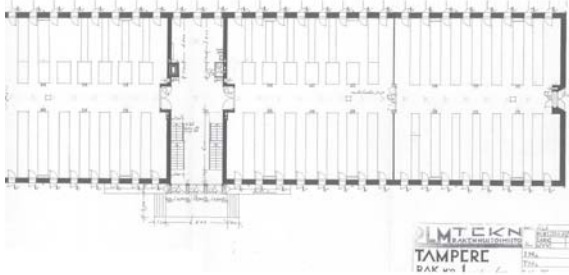
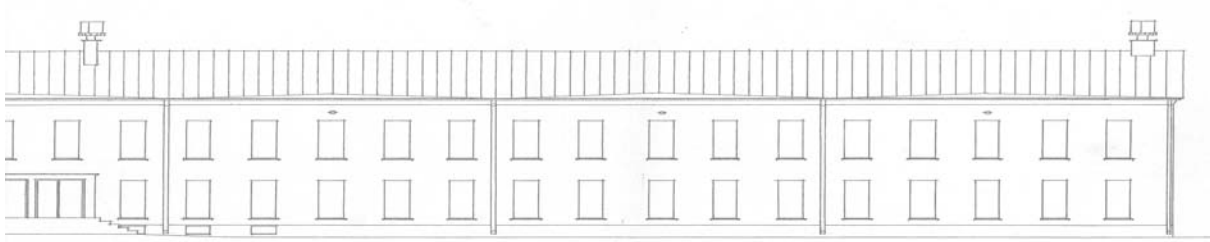
4.2 1930-luvun sotilasarkkitehtuurin rakennusperintö

4.2.1 Puolustusministeriön alueen rakennukset

Atk-talo, rakennus 27 ja vanha hissitehdas, rakennus 12, ovat vanhimmat puolustushallinnon rakennuttamat kohteet alueella. Puolustusministeriö rakennutti alueen länsiosaan aidoin rajatun ryhmän rakennuksia omaan käyttöönsä jo ennen lentokonehtaan valmistumista (karttaote, rakennukset 1-5). Puurakenteiset pitkät varastorakennukset on purettu myöhemmin. Kivirakenteiset Atk-talo, rakennus 27 ja vanha hissitehdas, rakennus 12 ovat säilyneet osina muuttunutta ympäristöä. Kaikkien viiden rakennuksen alkuperäispiirustukset on arkistoitu Puolustusministeriön rakennuslaitoksen arkistoon.



Puolustusministeriön alueen rakennusten asemapiirustus. Lähde: PM



Yllä
Vanhan hissitehtaan pohjoisjulkisivusuunnitelma.
Lähde: PM
Sivulla
Ote 1. krs pohjapiirroksesta. Lähde: PM
Alla
Hissitehtaan pohjoisjulkisivu nykyään



12 Vanha hissitehdas

suunnitelmat PLM

pääpiirustukset päivätty 22.11.1932, osapiirustukset 20.1.1933, piirtänyt K.L. (Kalle Lehtovuori, 1889-1956, puolustusministeriössä 15.10.1926-1956), E.S. (Esko Suhonen) ja O.Hm.(Olav Hammarström)

Rakennusvaiheet suunnitelmien mukaan

1933 Rakennettu alun perin puolustusministeriön käyttöön, toiminut ilmeisesti huoltovarastona, esiintyy piirustuksissa rakennus nro 1.

(kuvatekstiin: Päädyn pitkittäisikkuna vedetty sisään julkisivupinnasta. Nykyään länsipäädystä ei näy merkkejä sisäänvedosta. Itäpääty muutettu 1952. Pitkän pohjoisjulkisivun aukotus poikkeaa julkisivupiirustuksen pystyikkunatyypistä.)

1941 Lentokonetehtaan laboratorion sisustus-ehdotus marraskuulta 1941, jolloin rakennus viimeistään on siirtynyt puolustusministeriön käytöstä val-

tion lentokonetehtaalle.

1952 Rakennuksen itäpäädyn frontoni-tyyppinen toimistolaajennus

1971 Rakennuksen pitkä eteläjulkisivu purettu samassa vaiheessa kun rakennus on liitetty eteläpuoliseen siirtokone- ja levyhallirakennukseen (rakennus 3). Laajennettu vuonna 1974 pohjoiseen.

Rakennusta on muutettu useassa vaiheessa teollisuuden vaatimusten mukaan, eikä se enää edusta puhtaasti 1930-luvun sotilasarkkitehtuuria. Julkisivut eivät tyyllillisesti edusta funktionalismin ihanteita puhtaimmillaan, funkkikselle tyyppilliset pysty- ja vaakakkunanauhat puuttuvat. Vaikkakin kiviaineiset julkisivut piirtävät selkeän järvijulkisivun, jää rakennus irralliseksi entisen ilmailuvarikon funkisympäristöstä 1970-luvun hallirakennuksen varjossa.

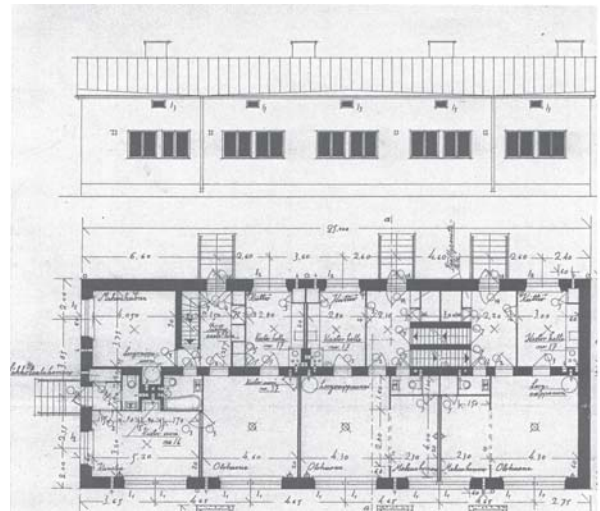
27 Atk-talo

suunnitelmat PLM

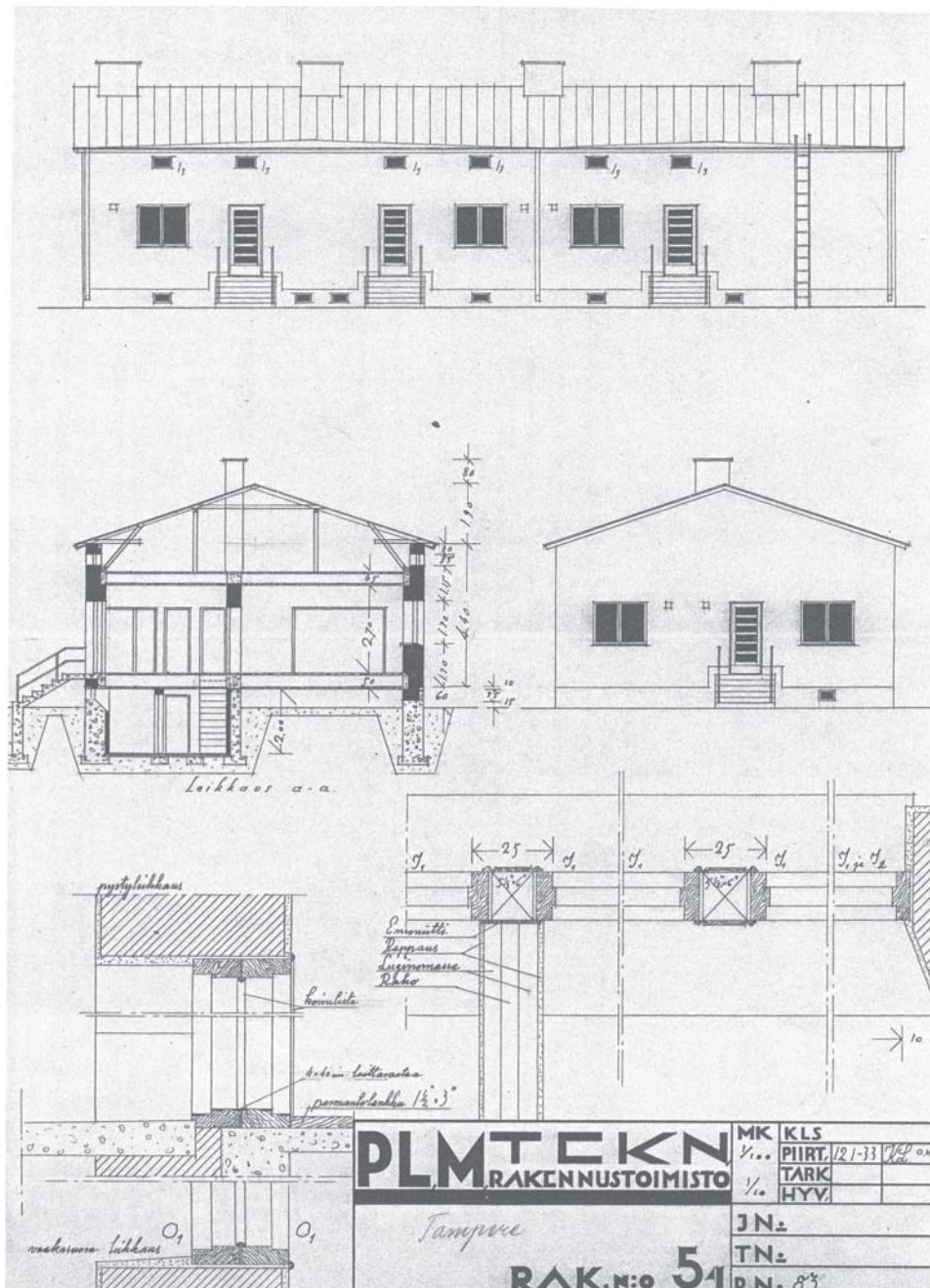
1933 Yksikerroksinen kivirakenteinen rapattu henkilökunnan asuinrakennus, suunnittelijat K.L. (Kalle Lehtovuori), O.H. Esiintyy piirustuksissa rakennuksena nro 5.

1944 korotettu kaksikerroksiseksi, 1. krs terveys-asema, 2. krs asuntoja

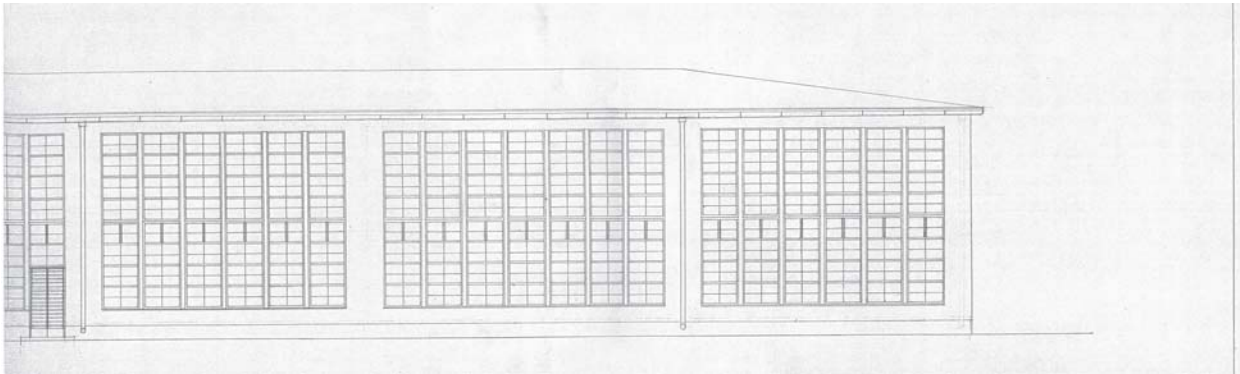
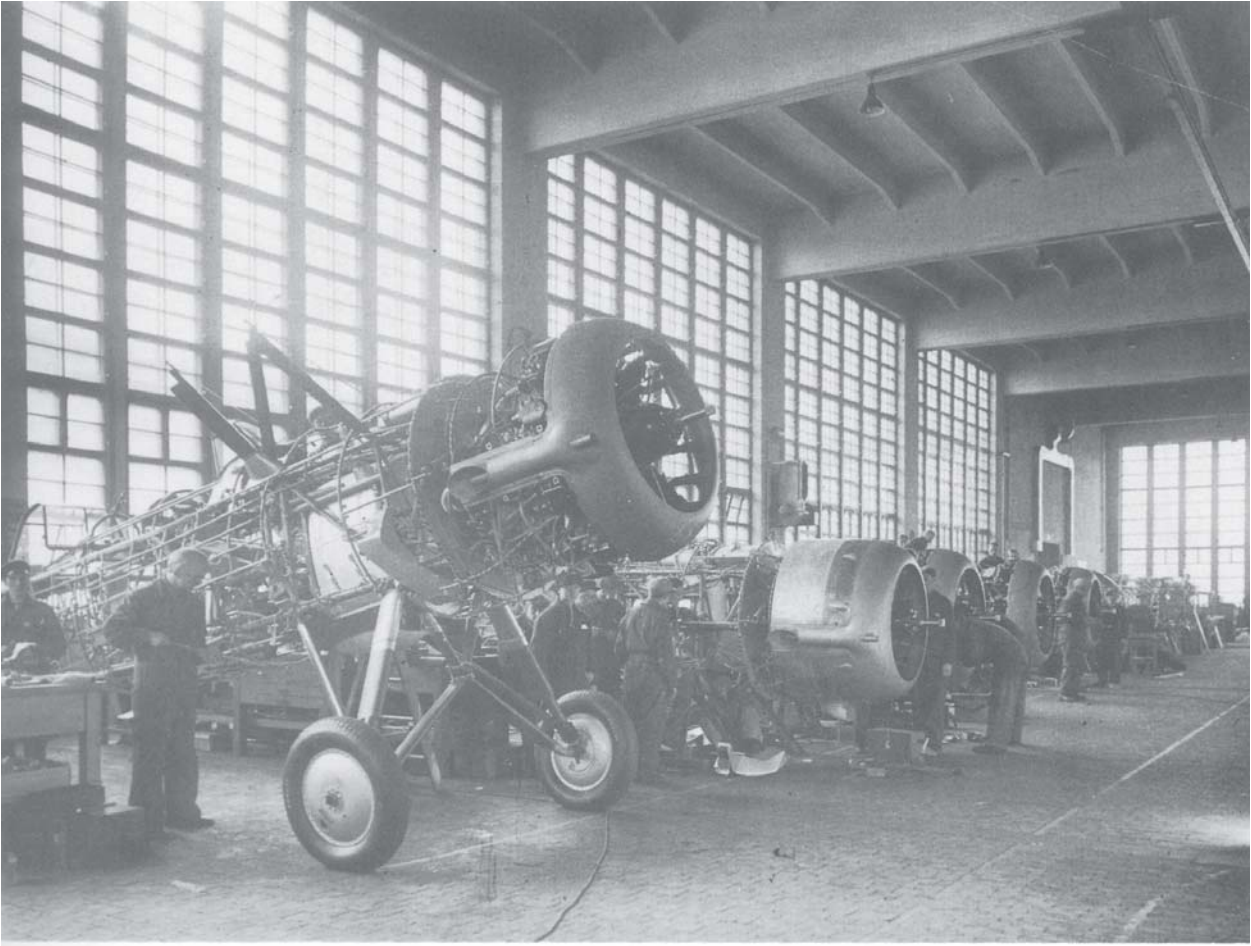
Pieni kivirakenteinen rakennus on alun perin suunniteltu asuinkäyttöön. Käyttöarvon lisäksi rakennuksella on historiallista arvoa osana puolustusvoimien ilmavoimien aluetta.



Julkisivu etelään ja pohjapiirros, 1. kerros. Lähde: PM



Julkisivut pohjoiseen ja länteen, leikkaus ja kaksi detailia. Lähde: PM



Julkisivuote tehdasrakennuksesta. Lähde: PM

4.2.2 Lentokonetehtaan rakennukset

1 Tehdasrakennus, kantatehdas

suunnitelmat PLM

1934-1936 Irma Paasikallio, T.R.Vähäkallio

Alun perin E-kirjaimen pohjamuotoisen suuren tuotantorakennuksen valopihat on rakennettu myöhemmin umpeen. Julkisivujen suuret ikkunapinnat on levytetty umpeen vasta viime vuosikymmeninä. Rakennuksen pilari-palkki rakenneratkaisun tuomien suurten ikkunapintojen ajateltiin tasaavan painetta

mahdollisen räjähdysten tai pommituksen sattuessa. Rakennuksen jäykkä funktisarkkitehtuuri on suunniteltu palvelemaan ennen muuta teollista prosessia. Rakennus on rakenneteknisesti ja historiallisesti merkittävä.

2 Kokoonpanohalli, nk. pihahalli

suunnitelmat PLM

1936 (asemapiirustus)

2.4.1936 T.R.Vähäkallio

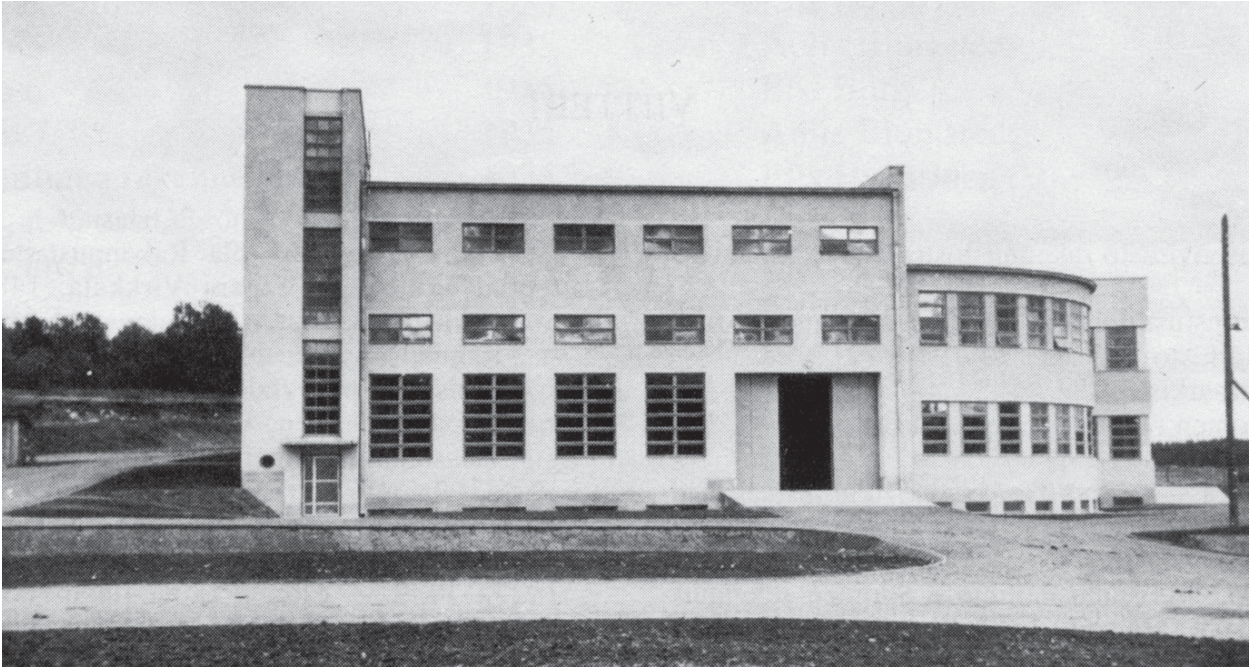
Rakennus toimi lentokonetehtaan kokoonpanohallina. Pohjoispäädyssä oli tehtaan lämpövoimakeskus tiilisavupiippuineen. Rakennus laajeni lähes kaksinkertaiseksi nykyiseen kokoonsa 1964.

Rakennusryhmän arvo on ennen muuta tuotantohistoriallinen. Savupiippu on osa Pyhäjärven rantojen teollista kulttuurimaisemaa.



Kuva vier.sivu, ylhäällä

Lentokonetehtaan halli 1930-luvun lopulla. Lähde: Björklund Aluksi lentokonetehtaassa suunniteltiin ja valmistettiin lisenssilä mm. Fokker CX-tiedustelukoneita ja Fokker DXXI-hävittäjiä, 1938 alkaen Bristol Blenheim-pommikoneita, jotka olivat ensimmäiset kokometallikoneet Suomessa. Kotimaisen Vilma-koulukoneen sarjavalmistus alkoi 1937.⁹⁾



Ilmailuvarikko, 1936. Vastaanottohalli, toimisto-osa ja tarkkaamo.
Lähde: Mäkinen 1991.

4 Ilmailuvarikko, nykyinen varaosa- ja huoltokeskus

suunnitelmat PLM

1935 Herbert Holmberg
valmistumisvuosi 1936

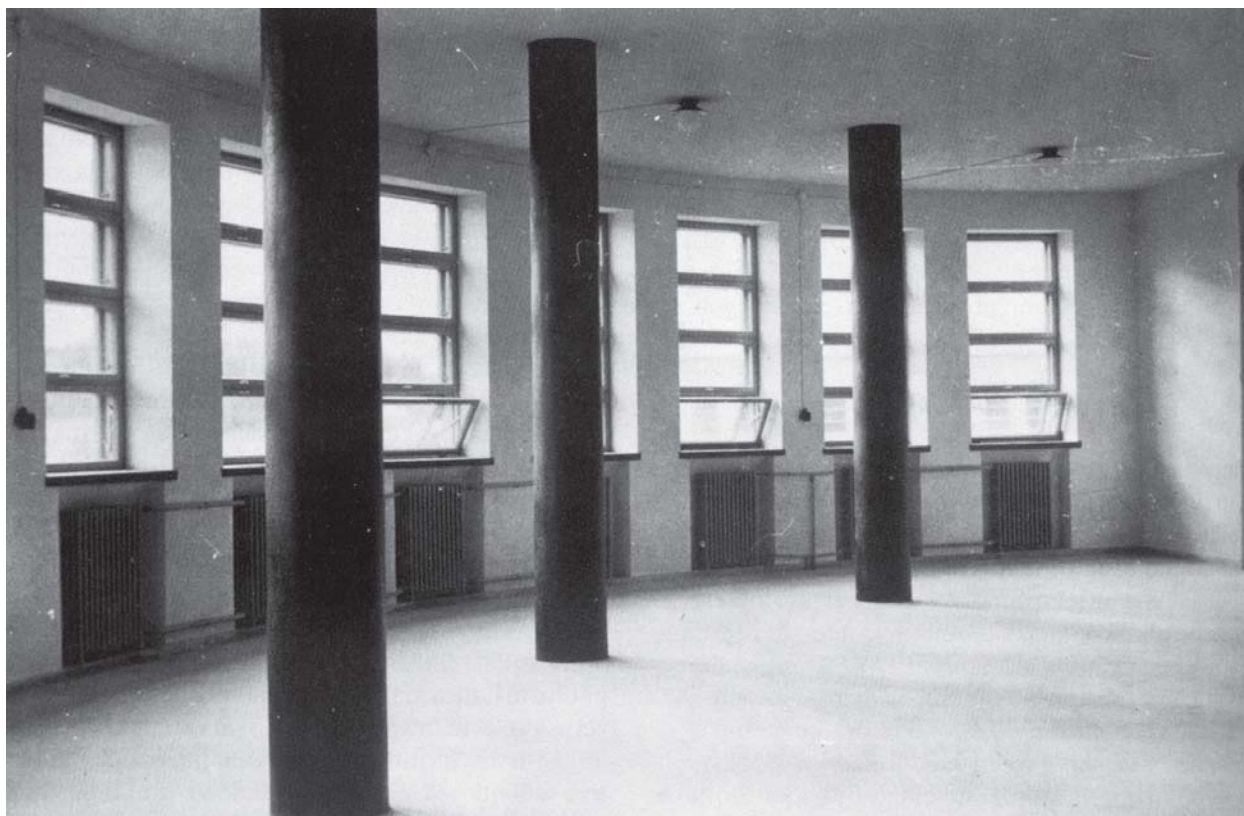
Anne Mäkisen mukaan Tampereen lentokonetehaan yhteyteen vuonna 1936 valmistunut ilmailuvarikko on hienoimpia puolustusministeriössä suunniteltuja funktionalistisia rakennuksia. Piirustukset on vuonna 1935 allekirjoittanut arkkitehti Herbert Holmberg, joka samana vuonna suunnitteli yhdessä Martta Martikaisen kanssa Helsingin Autokompanian kasarmiin kuuluvan autohallin ja bensa-aseman. Varikon rakennusten muotokieli on kevyempää, enemmän kansainväliseen modernismiin sidoksissa kuin viereisen lentokonetehaan jäykkä teollisuus-

arkkitehtuuri. Varikon kahta kulmittain olevaa rakennusmassaa, vastaanottohalli-toimisto-osaa ja varastoa yhdistää kaareva tarkkaamo, jonka kantavat rakenteet on vedetty julkisivusta sisäänpäin. Näin on saatu vaikutelma vapaasta julkisivusta. Rakennuksessa on käytetty vaaka- ja pystyikkunanauhoja. Vertikaaliliikenteen tilat on näytetty julkisivussa pystyikkunoin ja lieriömäisin volyymein. Varikko toimitti ilmavoimille ja siviili-ilmailulle lentokoneita, niiden varaosia ja muita tarvikkeita. 1970-luvulla varikon siirryttyä pois Härmälästä rakennus siirtyi tehtaan käyttöön. Se toimi ensin hissitehtaana, sitten tehtaan varaosa- ja huoltokeskuksena.⁵⁾

Rakennus on säilynyt erinomaisena 1930-luvun funkissotilasarkkitehtuurin edustajana. Se on sekä arkkitehtonisesti että historiallisesti arvokas.

Alla: Helsingin autokompanian kasarmi. Lähde: Mäkinen 1991.
Vasemmalla: Ilmailuvarikon sisäpiha





Ilmailuvarikon tarkkaamo. Lähde: Mäkinen 1991.

Alla ote ilmailuvarikon itäjulkisivusta
Oikealla ote länsisivusta



5 Ilmatunnelirakennus, koelaitos

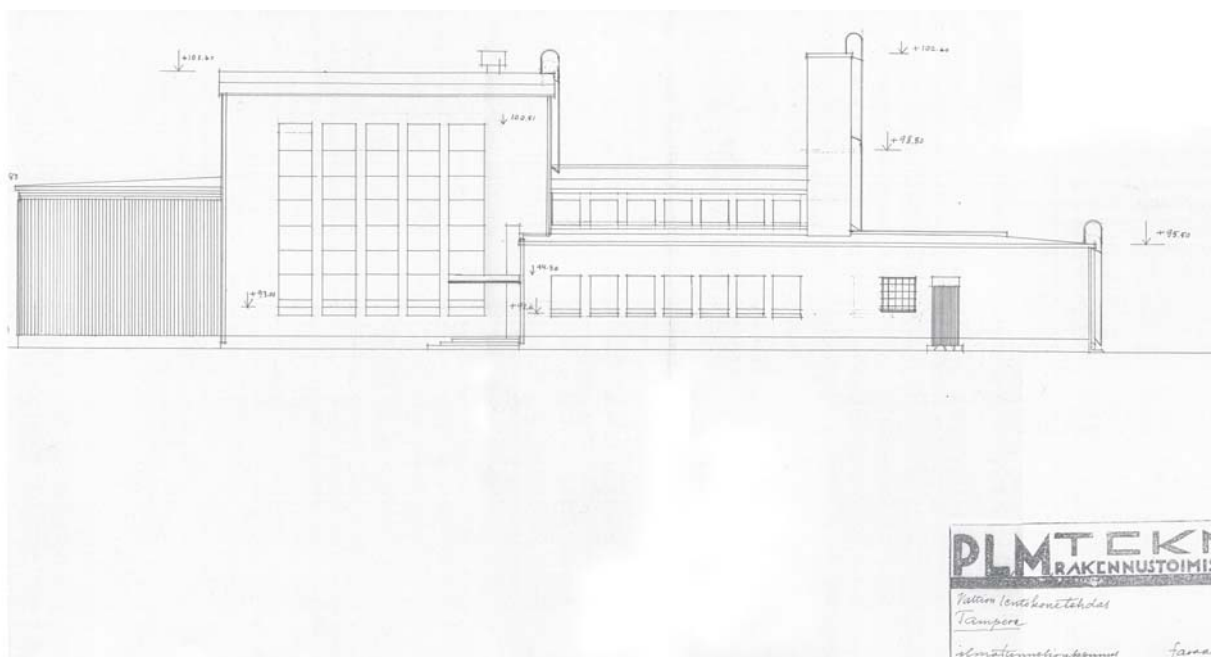
suunnitelmat PLM

1937, 1938 KH., O.S. (Olavi Sortta)

Lentokonetehtaan tuulitunnelikokeita varten rakennettu koelaitos on yksi alueen mielenkiintoisimmista kohteista. Se edustaa aikanaan modernia ilmailun teknologiaa. Vaikka rakennuksen alkuperäiset sisärakenteet on purettu, ilmentää rakennuksen ulkohahmo ja korkea sisähalli sen alkuperäistä tehtävää. Rakennushistoriallisen merkityksensä perusteella suosittelun sen vanhimman osan säilyttämistä (vertaa rakennuspiirustus). Vankat kivirakenteet ja komeat pystyikkunat tarjoavat vaihtoehtoisia uusia käyttömahdollisuuksia rakennukselle.

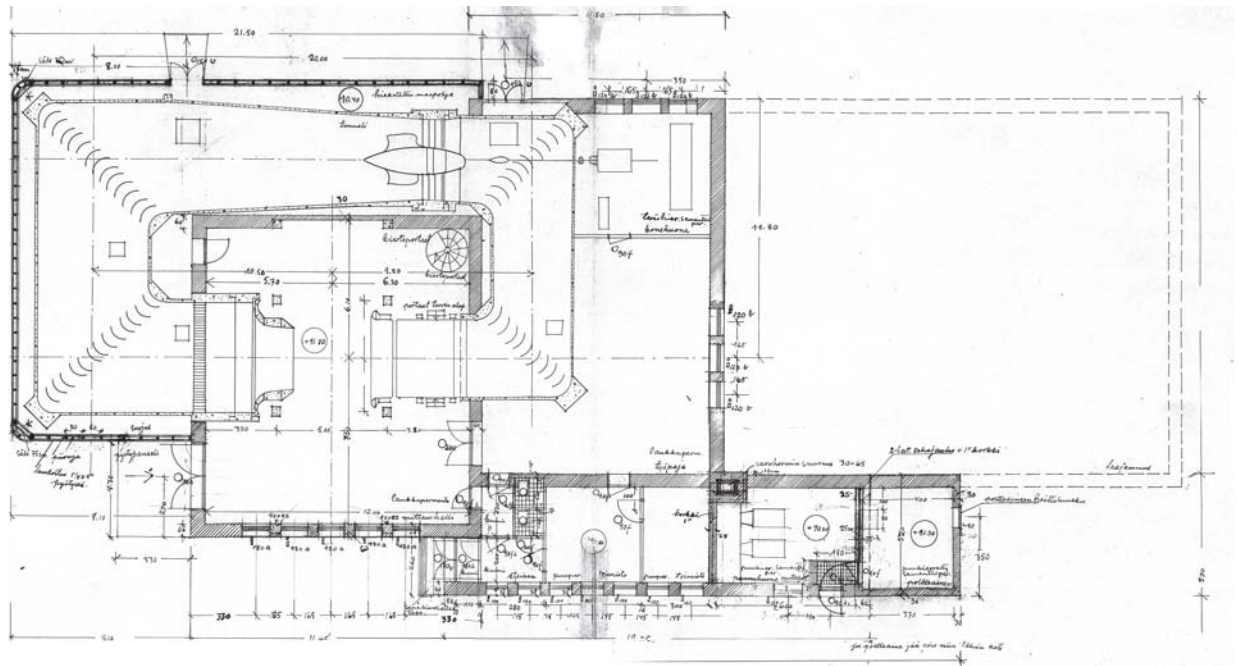


Eteläjulkisivu, vanhin osa.
Lähde: Arkkitehtikonttori Petri Pussinen Oy

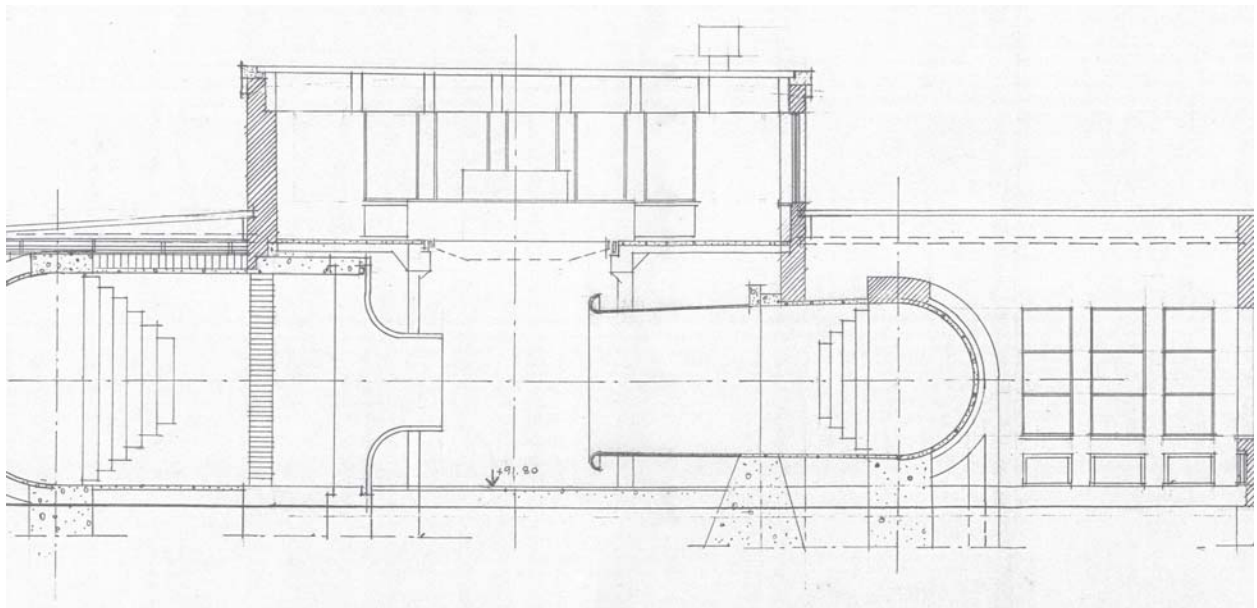


Ilmatunnelirakennuksen eteläjulkisivusuunnitelma. Lähde: PM

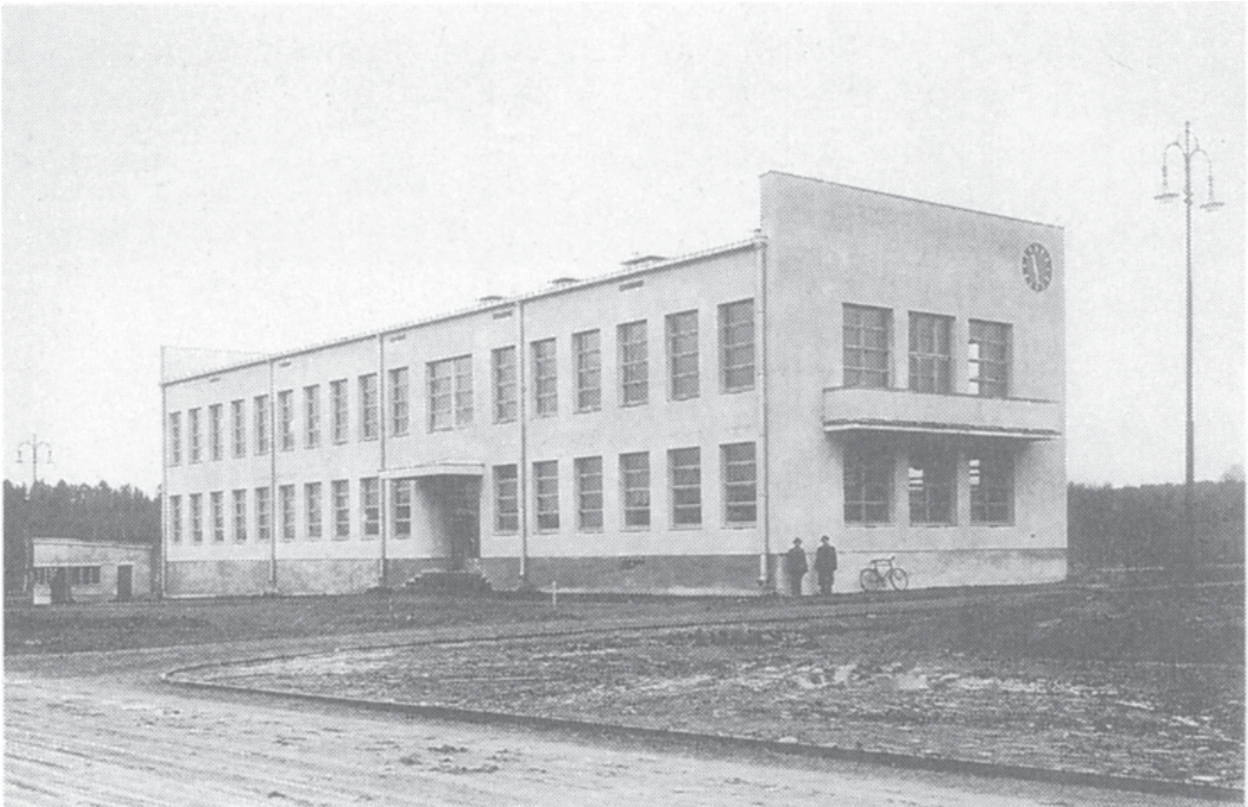
Koelaitoksen käyttöön tehty laajennusosa.
Lähde: Arkkitehtikonttori Petri Pussinen Oy



PLMTEKN RAKENNUSTOIMISTO Valtion lentokone-tehdas Tampere aluetaivastuorokannat J. Kerrot	MKK	KLS
	PIIRT.	14.9.51
	TARK.	
	HYVI.	
J.N.		
T.N.		
	P.N.	A.



Yläkuva: Ilmatunnelirakennuksen pohjapiirros, 1. kerros.
 Alakuva: pitkittäisleikkaus. Lähde: PM



26 Hallintorakennus

Hallintorakennus ja vahtikoppi ennen 1940-luvun laajennusta, 1936. Lähde: Mäkinen, 1987

suunnitelmat PLM

1936 T.R.Vähäkallio, Märtha Lilius

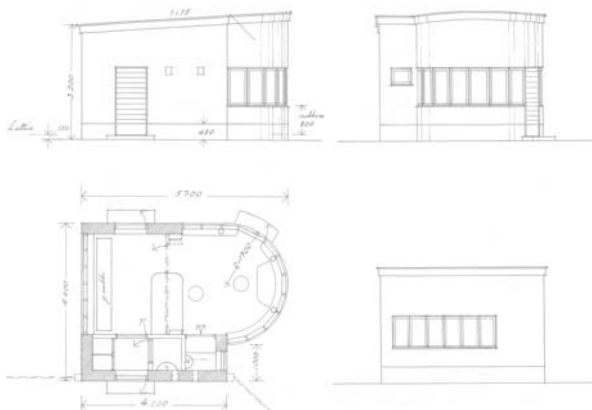
1938 E.K-K

Vahtikoppisuunnitelma 1936, Märtha Lilius-Tallroth, T.R. Vähäkallio

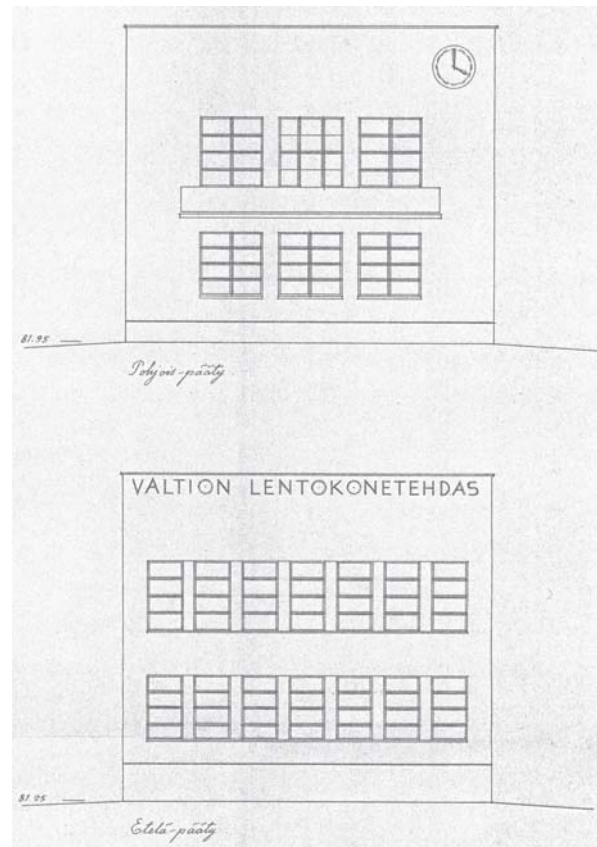
1942 laajennus nykyiseen U-kirjaimen muotoon

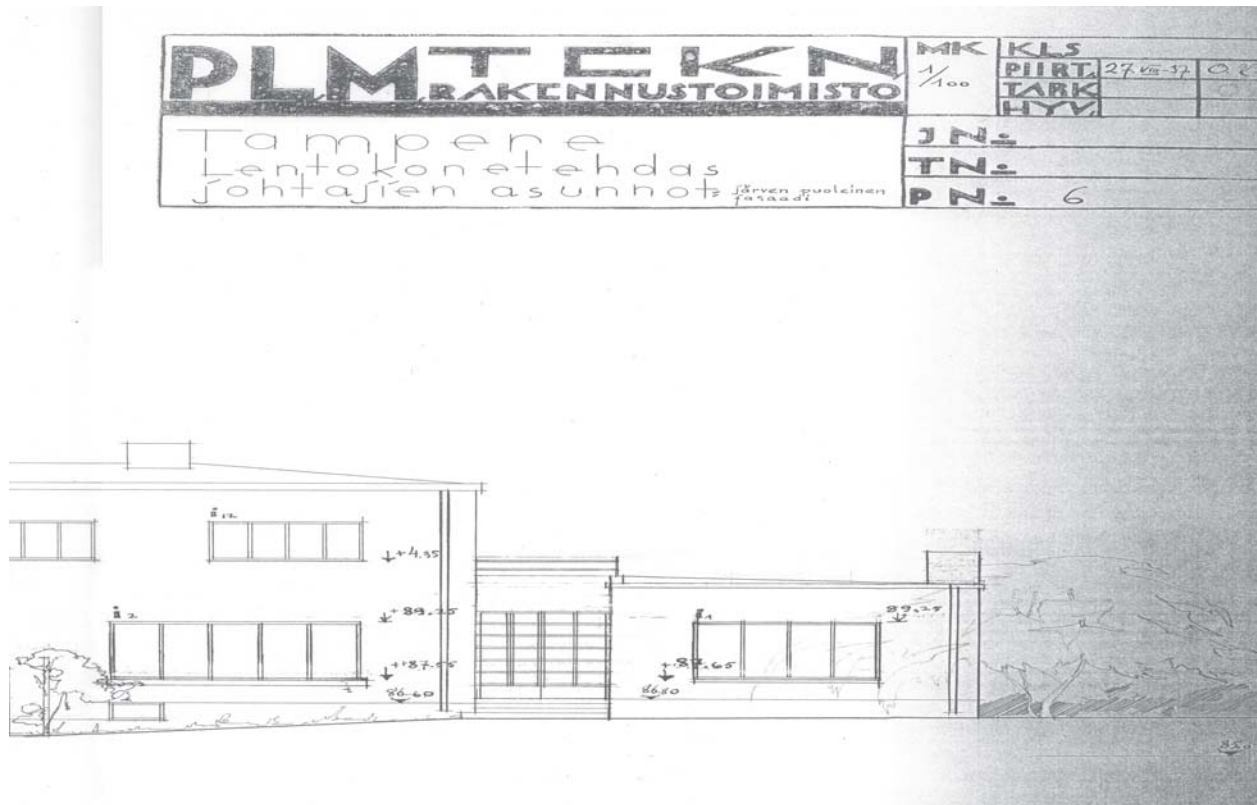
Tehtaan hallintorakennuksella on edelleen huomattava kaupunkikuvallinen ja arkkitehtoninen arvo, vaikka sen puhdaslinjainen funkisasu menetettiin laajennuksessa heti 1940-luvulla.

Päätyjulkisivut pohjoiseen ja etelään. Lähde: PM



Puretun vahtikopin suunnitelma. Lähde: PM





31 Johtajien asuinrakennus

suunnitelmat PLM

1938-1938 O.K-a, O.S. (Olavi Sortta)

Tehtaan johtajien asuinrakennuksen paikalta Pyhäjärven rantatormältä purettiin Fontellin huvilan nikkarityylinen päärakennus vuonna 1938. Hyväkuntoinen ja alkuperäisessä asussaan säilynyt huvilatyypinen asuinrakennus edustaa näytävästi funktionalismin edustusasumisen ihanteita. Rakennus on arkkitehtonisesti merkittävä.

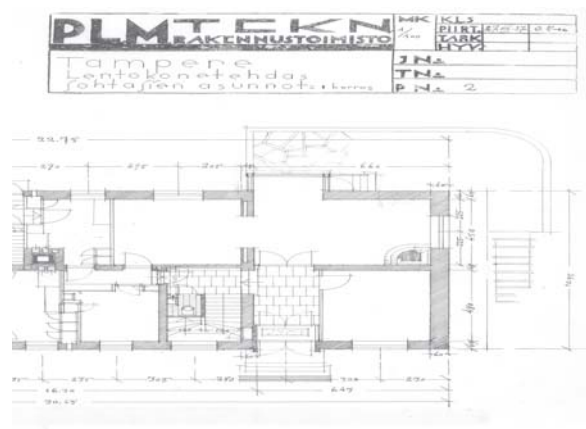
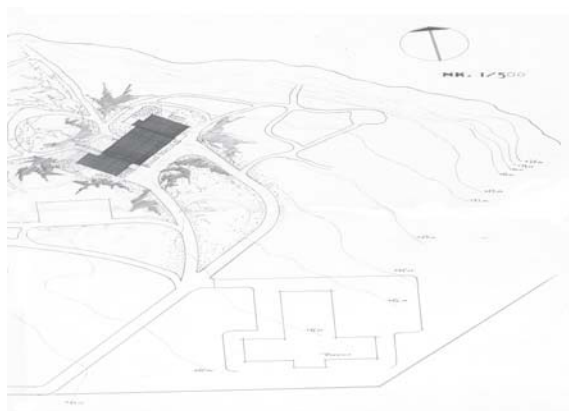
Piirustukset:

vasemmalla Johtajien asuintalon asemapiirustus, oikealla pohjapiirustus, 1. kerros. Lähde: PM

Yläpuolella: Johtajien asuinrakennuksen julkisivu Pyhäjärvelle.

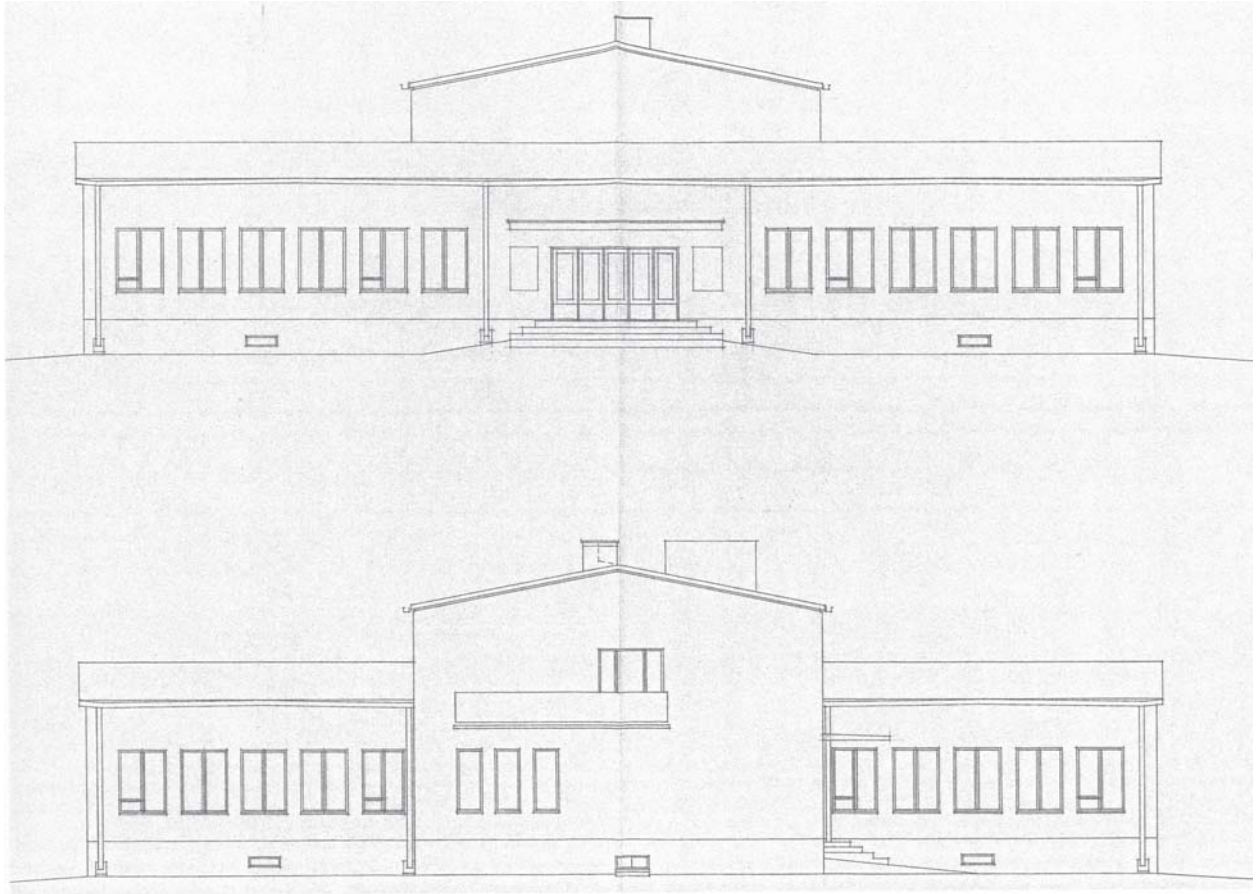
Lähde: PM

Alapuolella: Asuinrakennus etelästä





Ruokalan asemapiirustusluonnos näyttää Fontellin huvilan ja rantapuiston ennen lentokonehtaan rakennushankkeita. Lähde: PM



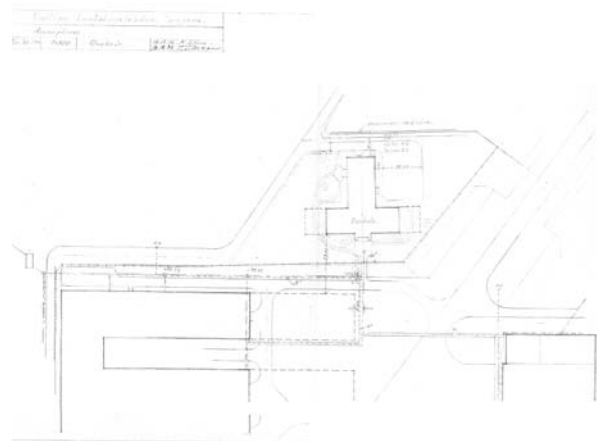
Ruokalapiirustus, julkisivu etelään ja pohjoiseen. Lähde: PM

32 Ruokala, toimistorakennus

suunnitelmat PLM

1936, 1937 Märtha Lilius-Tallroth, Torsten Elovaara

Tehtaiden perustasoa korkeammalla, luonnollisella maantasolla puistossa sijaitseva entinen ruokala, nykyinen konttorirakennus 32, on säilynyt alkuperäisessä muodossaan. Ensimmäisen kerroksen ruokalatilat ja toisen kerroksen asunnot on muutettu toimistokäyttöön uuden ruokalan valmistuttua vuonna 1972. Tuotantorakennuksiin verrattuna mitakaavaltaan pieni kivirakennus sopii hyvin puisto-ympäristöön. Vaikka rakennus tyyliltään ei edusta puhdasta funkista, sen säilyminen ympäristössään on tärkeää. Alueen muuttuessa ja rakentamisen tiivistyessä rantavyöhykkeellä rakennus toimii historiallisena linkkinä teollisuusalueen ja johtajien edustusasunnon välillä. Asuntokäyttöön suunnitellun rakennuksen palauttaminen asuinkäyttöön on lisäksi luontevaa.



Asemapiirros. Lähde: PM

LÄHDELUETTELO

Painetut lähteet

1 Mikkola, Kirmo, "Funktionalismi", *ars Suomen taide* osa 5, s. 94. Keuruu. 1990.

2 Björklund, Nils G., "Valtion lentokonetehtas Tampereella", s. 78 – 82. *Tekniikan Tampere*, 1993. Toim. Tampereen Teknillinen Seura. Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy.

4 Juhola, Aimo E., 2004. *Koelentotoiminta 1939 – 1945*, s. 30 – 31, s. 32 – 33, s. 36, s. 40. Ilmavoimien historiajulkaisuja IV. Vammala, Vammalan Kirjapaino Oy.

5 Mäkinen, Anne, 1991. "Hygieniää, tekniikkaa ja taloudellisuutta – puolustuslaitoksen arkkitehtuuri 1930-luvulla", s. 173 – 174. *Taidehistoriallisia tutkimuksia* 12. Toim. Taidehistorian seura. Vammala, Vammalan Kirjapaino Oy.

6 Mäkinen, Anne, 2000. *Suomen valkoinen sotilasarkkitehtuuri 1926 - 1939*, s. 60, s. 231. Bibliotheca Historica 53. Toim. Suomen Kirjallisuuden Seura. Vammala, Vammalan Kirjapaino Oy.

7 Mäkinen Anne, "Puolustusministeriön naisarkkitehdit 1927 – 1939", s. 170 – 172, s. 178, s. 181. *Taidehistoriallisia tutkimuksia* 10, 1987. Toim. Taidehistorian seura. Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy.

8 Diplomi-insinöörit ja arkkitehdit matriikkelit 1956, 1965 ja 1973

Painamattomat lähteet

3 Heikkilä, Jorma, 1991. "Lentokonetehtaan vaiheet Tampereelle muuttoon saakka", s. 160- 171, pro gradu - työn luonnosvaiheen painamaton moniste.

Puolustusministeriön rakennuslaitoksen piirustusarkisto (PM)

9 Haastattelu Veikko Juurikas, DI. 15.4.2005, 3.6.2005. Juurikas on tullut töihin tehtaalalle 1.1.1955.

